

Рис. 2. Контур з розчином NaNO_3 , отриманий на довжині хвилі 334–335 нм в кюветі завдовжки 30 мм

Відводячи частину води в канал оптичного вимірювання буде досягнута можливість оцінювати стан питної води саме при її очищенні за короткий час не більше ніж 5 с. Інформація може поступати на термінал для стеження в реальному часі і реєструватися для подальшого контролю за станом води, наприклад, при очищенні або забрудненні.

Література

1. Гончарук В. В. Наука о воде / В. В. Гончарук. – Київ : Наукова думка, 2010. – 512 с.
2. Standard Methods for the Examination of Water and Wastewater. 18th Edn. American Public Health Association, American Water Works Association, Water Environment Federation, Washington, 1992.
3. Таранов В. В. Экспресс-определение концентрации примесей в жидких средах / В. В. Таранов, А. Ю. Курлянцева // Материалы XXXXII Междунар. науч.-практ. конф. «Применения лазеров в медицине и биологии». – Яремче, 11–13 декабря 2014 г.

КЛАСИЧНИЙ ПІДХІД ДО ОБГРУНТУВАННЯ САМОЦЕНТРУВАННЯ СИСТЕМИ «ВАЛ-РІДИННИЙ АБП»

Драч І. В.

Хмельницький національний університет, e-mail: cogitare410@gmail.com

Дослідження рідинних АБП зводиться до задачі про рух обертових тіл з порожнинами, частково заповненими рідиною [1]. Ця задача математично складна, оскільки вимагає розгляду спільного руху твердого тіла й рідини. Відома обмежена кількість робіт, у яких роз-

в'язується зазначена задача стосовно до АБП. Так в [2] розглянута стійкість стаціонарного обертання ротора, частково заповненого рідиною з вільною поверхнею. Згинні коливання вала з незрівноваженим диском на ньому вивчені в [3]. В [4] показаний вплив рідини в обертовому роторі на автоматичне балансування механічної системи без врахування сил опору. Нижче розглядається усталений рух незрівноваженого ротора з рідиною при наявності зовнішнього опору.

Нехай ротор, містить камеру, частково заповнену однорідною нестисливою рідиною, симетрично закріплену на гнучкому вертикальному валу, що проходить через геометричний центр O (рис. 1). Центр мас ротора (точка C_0) зміщений від осі ротора на відстань $OC_0=e_0$. При обертанні ротора вал зміщується на величину $O_1O = f$, а нестислива однорідна рідина, щільністю ρ , перетікає убік прогину вала. При усталеному русі рідина в обертовому роторі займає циліндричний шар висотою h , вільною поверхнею якого є коло радіуса r із центром на осі обертання O_1O_1 (точка O_1 на рис. 1) і обертається з кутовою швидкістю $\omega = \dot{\phi}(t) = \text{const}$ [5]. Звідси центр мас шару рідини перебуває на лінії центрів O_1O у точці C , а рух ротора є плоским.

Уведемо в площині руху точок O , C , C_0 дві системи координат із спільним початком у точці O_1 на лінії O_1O_1 : нерухому систему $O_1\xi\eta$ і рухому O_1xu , вісь x якої паралельна відрізку OC_0 . Кутові швидкості обертання ротора й системи O_1xu однакові, отже, ротор у рухомій системі координат нерухомий. За узагальнені координати беремо координати точки O у рухомій системі $O_1xu - x, y$.

На ротор з боку вала діє сила пружності $\bar{F}_c = -c \cdot \overline{O_1O}$ й сила зовнішнього тертя, прикладена в точці O пропорційна абсолютній швидкості $\bar{V}_O$ цієї точки, $\bar{F}_\chi = -\chi \cdot \bar{V}_O$, де c і χ коефіцієнти пружності й зовнішнього тертя. Природа цих сил докладно викладена в [6].

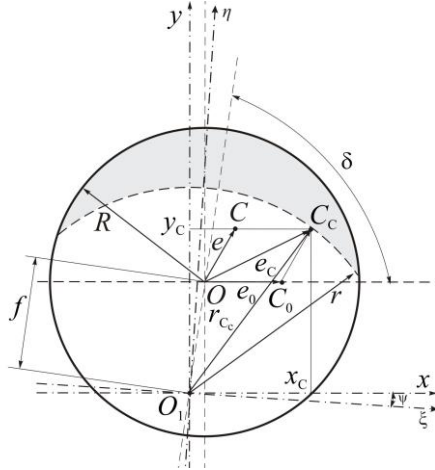

Рис. 1. Горизонтальний перетин вала з рідиною

Так, сили зовнішнього тертя викликаються в'язким опором зовнішнього середовища, опор, спеціальних демпферів і залежать від швидкостей абсолютних переміщень точок ротора й вала; сили внутрішнього тертя породжуються опором часток матеріалу й у першому наближенні вважаються пропорційними швидкості деформації вала. За принципом Даламбера маємо рівняння рівноваги головних векторів зовнішніх сил і сил інерції:

$$-c \cdot \overline{O_1 O} - \chi \overline{V_O} - M \overline{a_{C_0}^e} - m \overline{a_C^e} = 0. \quad (1)$$

Тут M і m - маси ротора й рідини, $\overline{a_{C_0}^e}$, $\overline{a_C^e}$ - переносні прискорення точок C_0 і C , відповідно. Координати цих точок визначаються виразами:

$$x_{C_0} = x + e_0, y_{C_0} = y, x_C = r_f x, y_C = r_f y, \quad (2)$$

де $r_f = R^2 / (R^2 - r^2)$ - коефіцієнт, що характеризує заповнення камери; R - радіус камери; r - радіус внутрішньої поверхні рідини.

Проектуючи (1) на осі x , y й використовуючи (2) для обчислення $\overline{V_O}$, $\overline{a_{C_0}^e}$, $\overline{a_C^e}$, одержуємо рівняння стаціонарного руху системи:

$$cx - \chi \omega y - M_1 \omega^2 x = M e_0 \omega^2; \quad (3)$$

$$cy + \chi\omega x - m\omega^2 y = 0,$$

де $M_1 = M + m$, M – маса ротора, m – маса рідини.

З рівняння рівноваги моментів усіх сил відносно осі O_1O_1 , можна визначити обертовий момент, прикладений до вала з боку двигуна. Уважаємо, що двигун розвиває зусилля, яке забезпечує задане обертання ротора.

Розв'язок рівнянь (3) має вигляд:

$$x = \frac{Me_0\omega^2(c - M_1\omega^2)}{(c - M_1\omega^2)^2 + \chi^2\omega^2}; \quad y = -\frac{Me_0\chi\omega^3}{(c - M_1\omega^2)^2 + \chi^2\omega^2}. \quad (4)$$

Приймаючи в (4) $\chi = 0$, одержимо розв'язок для однокамерного АБП без зовнішнього опору, розглянутий в [7]. За формулами (4), (2) обчислимо прогин вала $f = \sqrt{x^2 + y^2}$ й відхилення центра мас системи від осі O_1O_1 :

$O_1C_C = r_{C_C} = \sqrt{(x_{C_0}M + x_Cm)^2 + (y_{C_0}M + y_Cm)^2} / (M + m)$, які в безрозмірних змінних набувають вигляду:

$$f^* = \frac{f}{e_0} = \frac{z}{\sqrt{D}}; \quad r_{C_C}^* = \frac{r_{C_C}}{e_0} = \frac{\sqrt{1+nz}}{(1+\mu)\sqrt{D}}; \quad (5)$$

$$D = [1 - (1 + r_f\mu)z]^2 + nz,$$

де $z = M\omega^2/c$ – квадрат відношення частоти обертання до власної частоти ротора, $n = \chi^2/(cM)$ – безрозмірний коефіцієнт опору, $\mu = m/M$ – відношення маси рідини до маси ротора.

Кут зрушення фази руху δ (рис. 3) визначається формулою:

$$\operatorname{tg}\delta = \frac{y}{x} = -\frac{\chi\omega}{c - M_1\omega^2}. \quad (6)$$

Цей вираз відповідає відсутності рідини, тобто при $M_1 = M$.

З виразів (4–6) випливає, що при $\omega \rightarrow \infty$ ($z \rightarrow \infty$) $f \rightarrow Me_0/M_1$, тобто прогин вала стає меншим за незрівноваженість e_0 , оскільки $M/(M+rm) < 1$; $r_{C_C} \rightarrow 0$, $\delta \rightarrow \pi$, $x \rightarrow -Me_0/M_1$, $y \rightarrow 0$);

координати центрів мас ротора й шару рідини набувають значень: $x_P = r_f m e_0 / M_1$, $y_P = 0$; $x_G = -r_f M e_0 / M_1$, $y_G = 0$.

Таким чином, при більших кутових швидкостях обертання ротора ω центр мас системи прагне зайняти положення на осі обертання $O_1 O_1$; відбувається самоцентрування системи.

Розрахунки, проведені за формулами (5), частково ілюструються на рис. 2. Видно, що зі збільшенням маси рідини в роторі відбувається зменшення критичної швидкості, при якій прогин вала досягає максимуму (з'являється резонанс). Подальший аналіз розрахунків показує, що зі збільшенням зовнішнього опору при незмінному μ критична швидкість і відповідний їй прогин зменшуються, а самоцентрування системи ($r_{cc} \rightarrow 0$) прискорюється.

При сталому опорі ($n = \text{const}$) збільшення маси рідини (параметра μ) так само прискорює самоцентрування системи. Критична частота обертання ротора при тих самих значеннях n та μ зменшується з ростом параметра r_f .

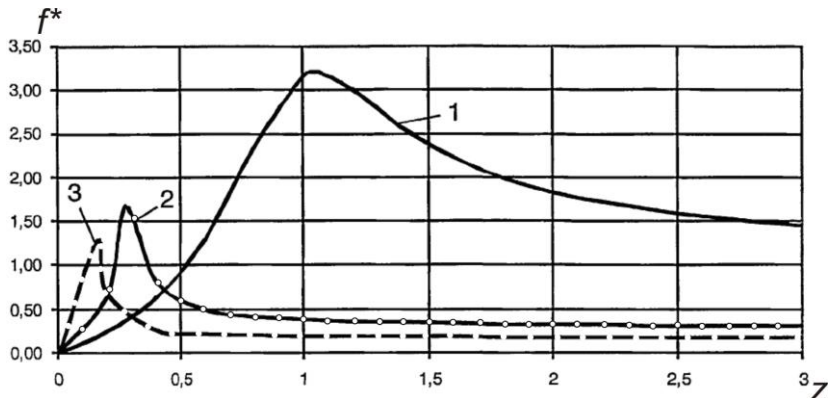

Рис. 2. Залежність прогину вала від кутової швидкості ротора при $r_f = 5,26$, $n = 0,1$ криві відповідають: 1 – $\mu = 0$; 2 – $\mu = 0,5$; 3 – $\mu = 1$

Отже, 1) показано, що збільшення маси рідини в роторі зменшує його критичну швидкість обертання; 2) зовнішнє тертя прискорює самоцентрування системи; 3) отримані співвідношення дозволяють обирати конструктивні параметри рідинного АБП, що працює в заданому діапазоні кутових швидкостей ротора.

Один із варіантів пристрою для автоматичного балансування є схема вал-диск, ускладнена жорстко закріпленою на валу камерою, частково заповненою рідиною (АБП Леблана).

Вперше принцип дії АБП Леблана, кільцевих, маятникових і кульових АБП зробив спробу теоретично обґрунтувати у циклах своїх статей Сирл (E.L.Thearle) [8]. E.L.Thearle запропонував плоску модель ротора і АБП. У її рамках у ротора існує єдина критична швидкість, при перевищенні якої ротор починає обертатися легкою стороною назовні і починає проявлятися явище самоцентрування ротора, яке і було покладено Сирлем в основу принципу роботи усіх пасивних АБП не залежно від агрегатного стану використаних в них корегувальних мас. Для дослідження процесу зрівноваження ротора пасивними АБП Сирлем був застосований кінетостатичний або квазістатичний метод, який ґрунтується на припущенні, що перехідні процеси на рух ротора з АБП майже не впливають і тому рух системи науковець подає так: система ротор – АБП обертається навколо осі обертання як жорстке ціле; корегувальні маси (КМ) дуже повільно реагують на сили, що на них діють, і зрештою приходять до положення відносної рівноваги. Відповідно до цих припущень замість диференціальних рівнянь руху ротора і АБП складаються рівняння кінетостатики. Метод був застосований у припущенні, що опори ізотропні і зовнішні сили опору відсутні. За результатами цих робіт всі пристрої працездатні на швидкостях, більших за критичну. Цей висновок отриманий без врахування специфіки саме автоматичного балансування ротора, а не його самоцентрування, специфічних властивостей КМ, сил опору. Отже класичний підхід до обґрунтування самоцентрування системи «вал–рідинний АБП» обґрунтовує лише явище самоцентрування і ніяким чином не пояснює явище автоматичного балансування ротора рідиною.

Література

1. Автоматичне балансування обертових тіл рідиною : монографія / І. В. Драч, В. П. Ройзман. – Хмельницький : ХНУ, 2018. – 189 с.
2. Pashkov E. Evaluation of Gravitational Force Effect on Balancing Processes in Liquid-Type Autobalancing Devices / E. N. Pashkov, N. V. Martyushev, I. A. Masson // *Advanced Materials Research : Scientific Journal*. – 2014. – Vol. 1040. – P. 642–649.
3. Диментберг Ф. М. Изгибные колебания вращающихся валов / Ф. М. Диментберг. – М. : Изд-во АН СССР, 1959. – 246 с.
4. Гусаров А. А. Автобалансирующие устройства прямого действия / А. А. Гусаров. – М. : Наука, 2002. – 119 с.
5. Епишев Л. О. О динамической неустойчивости вращающегося ротора при неполном наливе жидкости / Л. О. Епишев // *Машиностроение и приборостроение*. – 1959. – № 2. – С. 66–74.

6. Рубановский В. Н. Устойчивость стационарных движений в примерах и задачах : учеб. пособ. / В. Н. Рубановский, В. А. Самсонов. – М., 1988. – 304 с.

7. Нестеренко В. П. Автоматическая балансировка роторов и машин со многими степенями свободы / В. П. Нестеренко. – Томск : Изд-во Том. ун-та, 1985. – 85 с.

8. Thearle E. L. (1950). Automatic dynamic balancers (P. 1. Leblanc balancer). *Machine Design*, 22, pp. 119–124.